

TEXTUL LIRIC – ÎNTRE TRADIȚIE ȘI MODERNITATE

Iuliana IANCU, profesor de limba și literatura română, gradul didactic I,
Liceul Tehnologic de industrie alimentară „Terezianum”, Sibiu (România)

Rezumat. *Cercetarea de față nu își propune re-interpretarea unor aspecte deja mult comentate, ci pur și simplu identificarea unor alte posibilități de receptare a poeziei bacoviene utilizând metode moderne, activ-participative, de predare-învățare. Dată fiind tema lucrării și caracterul ei preponderent aplicativ, aceasta va insista asupra unor texte poetice considerate reprezentative, arte poetice selectate din manualele școlare alternative.*

Abstract. *The present research does not aim at re-interpreting aspects already much commented on, but simply at identifying other possibilities for receiving bacovian poetry using modern, active-participatory, teaching-learning methods. Given the theme of the paper and its predominantly applicative nature, it will insist on poetic texts considered representatives, poetic arts selected from alternative textbooks.*

Cuvinte-cheie: *lectură, aspecte metodologice, poezie, analiză, receptare.*

Keywords: *reading, methodological aspects, poetry, analysis, reception.*

Introducere

Lucrarea pornește de la prezentarea aspectelor metodologice privind studierea limbii și literaturii române în școală, marcând rolul decisiv al lecturii, necesitatea înțelegerii și aplicării elementelor de compoziție specifice textului poetic, precizarea nivelurilor textului liric, a limbajului, a expresivității și a muzicalității creației bacoviene, a imaginarului poetic simbolist. După prezentarea teoretică a modalităților de abordare a textului liric în școală, urmează o descriere a creației bacoviene în contextul liricii interbelice, deoarece Bacovia este un poet asociat în general simbolismului românesc, dar trece prin creația sa complexă dincolo de clasificările categorice într-o unică formulă lirică.

Disciplina *Limba și literatura română* impune, în contextul școlii românești actuale, necesită găsirea acelor modalități de a o face mai atractivă pentru elevii de astăzi. În didactica de specialitate, se discută tot mai des despre profesorii de lectură, al căror scop primordial este tocmai acela de a sădi și mai ales de a păstra interesul elevilor pentru citit. Într-adevăr, demersul educațional evidențiază rolul suprem al profesorului care, utilizând strategii didactice interactive, trebuie să reușească a forma cititori.

Literatura română urmărește dezvoltarea interesului elevilor pentru lectura textelor literare, modelarea gustului lor estetic, realizarea unui orizont cultural format din cât mai multe cunoștințe. Formarea de competențe presupune așezarea elevului în centrul activității didactice și presupune atât o competență de comunicare, cât și o competență culturală ale elevului. În clasele liceale, elevii devin tot mai conștienți de specificul literaturii, de influența și farmecul pe care le pot exercita asupra cititorului.

Dintr-o altă perspectivă, literatura stimulează și dezvoltă capacitatea elevului de a fi creativ, de a argumenta un anumit punct de vedere. Textele lirice scrise de Bacovia oferă elevilor posibilitatea de a-și dezvolta gândirea critică, prin evidențierea unui univers poetic straniu, citadin, care ilustrează o nouă sensibilitate artistică, marcată de spleen, conturând noi și imaginare spații poetice, simbolice. De asemenea, trebuie recunoscută dificultatea receptării operei acestui scriitor, dificultate ce constă în a surprinde noutatea tematică și stilistică, calitatea limbajului poetic, dincolo de care se află un subiect liric neliniștit, contradictoriu, ce resimte dureros absurdul și deruta existenței. Prin selectarea și aplicarea unor metode active de predare, textul poetic va deveni mult mai accesibil elevilor, mai atractiv și chiar mai ușor descifrabil. Cu certitudine, este important modul în care profesorul de limba și literatura română reușește să suscite și să mențină interesul elevilor pentru receptarea poeziei bacoviene în spațiul literar simbolist și interbelic.

Textul liric – spațiu al căutării sensurilor

Ca sursă principală de cunoaștere, lectura cu scopuri (in)formative este partea cea mai importantă din cadrul orelor de literatură. Elevul care citește devine un partener activ în actul lecturii, formându-și capacități critice și reflexive, stimulându-și creativitatea și dezvoltându-și emoțiile. Literatura nu mai poate fi percepută ca un obiect al cunoașterii, ci ca un mediator al acesteia, un domeniu al memoriei culturale. În zilele noastre, lectura nu mai este o formă pasivă de receptare, este un proces ce implică mai mulți factori: textul, autorul, contextul, cititorul, extinzându-se dincolo de granițele literaturii. De aceea, scenariile didactice trebuie centrate pe elevul-cititor și pe elementele implicate de actul lecturii. Prin urmare, structurile la nivel textual se diversifică iar elevii trebuie să descopere, prin actul lecturii, sensurile textelor.

Astfel, se trece de la un demers centrat pe text și pe evidențierea elementelor sale integratoare la unul focalizat pe lector și pe învățarea unor strategii de lectură și de interpretare, care să-l transforme într-un cititor avizat: „noua orientare este, în întregul său, expresia spiritului timpului, manifestat prin insistența, devenită aproape obsesivă, asupra momentului lecturii, al interpretării, al colaborării sau cooperării receptorului” [1, p. 130]. Lectura înseamnă edificiu, construit cu ajutorul semnificațiilor textului, pe care elevul le descoperă sub îndrumarea atentă a unui profesor de literatură competent. Prin utilizarea unor strategii didactice moderne, profesorul de limba și literatura română trebuie să sporească interesul elevilor pentru lectură, să dezvolte capacitatea acestora de a comunica liber, de a-și exprima, într-un mod argumentat, un punct de vedere. Deci, metodele activ-participative stimulează creativitatea și gândirea critică a elevilor.

Din perspectiva didacticii, problematica textului poate fi evidențiată în funcție de scopurile formative și de accesibilitate ale acestuia. Valoarea formativă este conferită și de prestigiul scriitorului în cadrul literaturii naționale și universale. Textul trebuie să transmită un mesaj, cu un anumit grad de accesibilitate, dar perceptibil de către elevi, iar tematica și problematica operelor

studiate trebuie să se înscrie în sfera de preocupare a acestora. Se consideră că textele narative sunt mai accesibile decât cele lirice, pentru că pot fi povestite, de cele mai multe ori conțin subiecte atractive pentru elev, pe când liricul impune asimilarea unor cunoștințe din teoria literaturii.

Profesorul trebuie să elaboreze strategii prin care să implice elevii în procesul de analiză a textului liric, amplificând încrederea acestora în forțele proprii. Se fundamentează *competența lecturală* a elevilor, deoarece aceștia devin cititori capabili să sesizeze atât structura formală, cât și cea de adâncime ale textelor studiate. În actul lecturii, cititorul, în cazul nostru elevul, angajează structuri de tip cognitiv și afectiv, cunoștințe despre lume și limbă, tot felul de procese de integrare, de elaborare și metacognitive. Atitudinea față de lectură trebuie să fie deschisă, trebuie modelată, fiind unul dintre obiectivele fundamentale ce trebuie atins în cadrul orei de literatură.

Lectura antrenează mai multe operații de descifrare a textului literar: stabilirea motivelor cheie care intră într-un anumit raport, delimitarea câmpurilor semantice, evoluția seriilor de semnificație, analiza pe nivelurile limbii, a compoziției, prin relevarea tehnicii și viziunii poetice, evidențierea relațiilor intertextuale și integrarea într-o formulă potrivită universului scriitorului. Tocmai de aceea, activitățile de asimilare de cunoștințe, cele de învățare și exersare a unor strategii pe secvențe de text trebuie alternate cu activități de practică a lecturii, prin care se armonizează gânduri și sentimente, trăire și cunoaștere, dezvoltându-se competența lecturală.

Lectura textul poetic – act de comunicare

Textul poate indica o serie de caracteristici ale obiectelor lingvistice, care se regăsesc întotdeauna sub o formă scrisă, sunt legate de o anumită intenție de exprimare, cu o lungime variabilă și fără un conținut specific. În ceea ce privește conținutul, textul poate fi literar (epic, liric sau dramatic), prescriptiv (prospect, instrucțiuni de utilizare, rețetă culinară) sau administrativ-juridic (decret, ordonanță, hotărâre judecătorească). Orice text este supus celui care îl redactează, celui cărui îi este destinat, conținutului care se cere exprimat, scopului cu care este redactat, fiind un enunț scris, cu o lungime ce poate varia de la un cuvânt la fraze, fără o structură lingvistică bine precizată, formă a unei intenții de exprimare.

Obiectivul principal al studierii literaturii române în școală este interiorizarea de către elevi a valorilor domeniului culturii naționale, preluând de la istoria literaturii române un complex de valori. Sunt introduși în programele școlare scriitori de o importanță mai mare sau mai mică și opere ce marchează o etapă în evoluția scrisului românesc. Tot istoria literaturii oferă periodizările, clasificările în funcție de momente și direcții semnificative, fără a se subordona întru totul logicii științei. Literatura română nu poate fi percepută ca un simplu compendiu de istorie literară, ci un factor eficient de educație și de formare a gustului estetic, de dezvoltare a simțului artistic, a spiritului critic.

Prin studierea textului liric în liceu, elevii nu trebuie puși față în față cu o multitudine de informații, ei trebuie învățați să prețuiască literatura, să le oferim repere de interpretare și chei de lectură, criteriile de selecție, înțelegere și apreciere ale operelor lirice. Selecția textelor lirice se realizează în funcție de criteriul accesibilității, al adecvării la caracteristicile vârstei elevilor, la interesele lor intelectuale, la puterea lor de înțelegere și al caracterului reprezentativ al scrierii respective atât pentru creația scriitorului în general, cât și pentru literatura română și cea universală. Profesorul de literatură trebuie să stimuleze spiritul critic al elevilor săi, devenindu-le un adevărat ghid înzestrat cu imaginație, sensibilitate și disponibilitate pentru actul comunicării umane. Constantin Parfene afirmă că lecția de literatură poate deveni *un act de creație*, nu numai sub aspect pedagogic, ci și sub aspect literar. Textul liric trebuie să producă sens, să conducă la apariția spontană a emoției, a dimensiunii estetice, deoarece propune un discurs în care este important *cum se spune*, modul cum se transmite ceea ce simte, trăiește și gândește creatorul, ce oferă prin cuvinte un spectacol de lumi ficționale.

Modalități de receptare a textului liric

Textul liric formează prin cuvinte o lume nouă, lumea textului, diferită de cea a realității sau o copie a acesteia, la care poetul ne invită ca la un spectacol, pe care lectorul trebuie să fie capabil a-l interpreta, a-i găsi sensurile ascunse în *modalitățile spunerii*. Studiul acestui tip de text se realizează cu ajutorul unor cunoștințe de teorie literară, al unor strategii coerente de lectură ce vor începe cu evidențierea modalităților spunerii. Analiza se va continua cu surprinderea substanței textului liric, prin detalieri și nuanțări. În cazul textului poetic, trebuie abordate mai întâi aspectele formale (rimă, ritm, strofe, structuri sintactice), apoi cele care conturează sensurile textului.

Dacă în cazul textelor epice sau dramatice, substanța operei poate fi realizată prin idei principale, rezumat sau povestire, în cazul liricului, acestea sunt eliminate iar comentariul înseamnă multiplicarea și nuanțarea semnificațiilor textului. Asimilarea unor cunoștințe de teoria literaturii reprezintă o parte esențială în demersul de receptare a textului liric în școală. În cadrul lecției de literatură, receptarea textului liric se poate realiza prin forme precum: activitatea independentă (contactul cu textul literar) individuală și pe echipe, consultațiile individuale și colective, cercurile literare și artistice, excursiile sau vizitele pe teme literare.

Constantin Parfene precizează existența mai multor tipuri de lecții: de comentare a unei opere, de prezentare generală a activității creatoare a unui scriitor, de caracterizare generală a unei opere/perioade/curent literar, de recapitulare cu privire la creația unui scriitor, de însușire a unor noțiuni de teorie literară, lecția-seminar/dezbatere și de verificare a lecturilor suplimentare ale elevilor. Pentru receptarea textului liric se impune următorul algoritm didactic: identificarea structurilor cheie și a recurenței lor, surprinderea semnificațiilor imaginilor poetice, a conexiunilor dintre grupurile imagistice, a substanței poetice și a sentimentelor exprimate. Elevii trebuie să

stăpânească noțiuni solide de teorie și critică literară astfel încât să înțeleagă structura operei literare și elementele ei componente, ei trebuie să fie capabili să-și exprime impresiile de lectură și să-și argumenteze interpretările personale. Este important contactul direct cu textul literar iar prin conversație euristică trebuie identificate elementele specifice, apoi prin folosirea metodei învățarea prin descoperire elevii vor fi antrenați în procesul de cunoaștere și de interpretare a textului poetic.

J. Beach și J. Marshall considerau că orice demers didactic, în cadrul orelor de literatură, trebuie să se bazeze pe analiza prozodiei, în cazul textelor lirice, precedate de exerciții de lectură repetată și ritmată corect, lectură ce poate fi realizată nu numai individual, ci și în perechi sau în grupe mari. Elevii pot recunoaște, înțelege și asimila diferitele tipuri de tropi prin jocuri și exerciții de redactare. Pentru a interpreta corect un text liric, este esențială relectura acestuia, nu doar în vederea accesibilității, ci și pentru înțelegerea lui: prima lectură determină reacții de ordin afectiv, evidențiază elementele formale specifice textului dat spre interpretare, dar lectura trebuie să confere sens imaginilor care îl compun.

Relectura înseamnă o privire interpretativă asupra textului care surprinde conexiunile reperabile la nivelul textului, atât aspectele de suprafață, cât și cele de adâncime, evidențiind corespondențele între unele elemente ale textului și problematica întregului univers poetic. În procesul de receptare a textului liric, demersul didactic trebuie orientat dinspre structura de suprafață a textului spre semnificațiile acestuia. Poezia așază cititorul față în față cu o multitudine de elemente specifice fiecărui nivel al limbii, adesea ușor de perceput, dar dificil de interpretat, de a construi un sens prin corelarea diferitelor imagini și structuri ce impun de la început formula de regroupare a semnelor.

În cazul studiului textului liric, acesta trebuie abordat sub două forme fundamentale: comprehensiunea și interpretarea. Etapa comprehensiunii cuprinde primele acte de lectură și activități precum: evidențierea secvențelor, a imaginilor ce formează discursul liric și deschiderea lecției prin reconstituirea câmpurilor semantice, a temei, a ideii poetice, a structurii formale. Etapa interpretării prezintă secvențe care surprind semnificațiile textului, seriile de echivalențe, cărora li se oferă sens: repetarea unor sunete/grupuri ritmice, echivalențele dintre versuri și construcțiile gramaticale sau între termeni din câmpuri semantice diferite. Demersul presupune trecerea de la textul liric citit/privit și auzit la sensurile acestuia, fiind adecvat specificului receptării: planul conținutului nu poate fi separat de cel al expresiei.

O lecție activă de literatură nu se reduce la elevii care au stat tot timpul cu mâna pe sus întrucât activismul pedagogic nu trebuie confundat cu agitația inutilă. O strategie activă pe care să o folosești în timpul orei de literatură este aceea care îl determină pe elev să *învețe făcând*, în funcție de obiectivul urmărit și de natura sarcinii de învățare. Lecțiile în care elevul doar ascultă, devenind un lector pasiv, deci bazate exclusiv pe o prelegere anostă, sunt deja anacronice.

Învățarea literaturii semnifică participarea intensă a elevului pentru înțelegere, analiză aprofundată, creație, spirit critic riguros, simț estetic. Nu e recomandabilă utilizarea în exces a unei strategii sau a alteia în predarea literaturii în școală, ci combinarea lor într-un mod eficient, întrucât lecțiile de literatură ar trebui să-i determine pe elevi să se implice activ. În didactica modernă, profesorul nu mai poate fi perceput doar ca emitent al informațiilor sau ghid absolut pentru elevi, ci partener și organizator al unor activități necesare învățării pentru fiecare elev în parte. Astfel, din simplu obiect al procesului de educație, elevul devine treptat un participant activ și profund interesat de conturarea și dezvoltarea propriei personalități.

Deși în învățământul liceal, accentul cade pe studiul literaturii, aceasta nu se poate realiza fără a cunoaște problemele specifice limbii: fonetică, vocabular, morfologie, sintaxă, deoarece analiza textului literar trebuie să fie completă și complexă. Profesorul trebuie să aibă acces la sufletele elevilor pe care să le îndrume cu delicatețe spre frumos, spre ceea ce ar trebui să reprezinte literatura pentru existența fiecăruia dintre ei. Pătrunderea în tainele textului literar trebuie să se oprească mai întâi asupra particularităților stilistice, dar un loc important îl va ocupa întotdeauna lectura expresivă și exercițiile de activitate independentă ce evidențiază gândirea, personalitatea, imaginația, creativitatea, bucuria elevilor că au înțeles și că pot emite judecăți de valoare cu privire la operele literare studiate. Predarea literaturii în școală presupune contactul cu manualul, cu opera literară propriu-zisă, întrucât elevul trebuie determinat să gândească, să-și exprime punctul de vedere, să-și definească emoțiile, să precizeze impresiile sale de lectură, pe care să le argumenteze. Astfel, se va forma simțul critic al elevilor, ce învață să citească altfel textul literar și să-l aprecieze cu justețe.

Analiza textului literar devine treptat o activitate în care elevul se implică activ iar viziunea acestuia din urmă este adesea uimitoare pentru profesorul care va elimina șabloanele din interpretarea unui text literar, va limita emiterea unor judecăți de valoare pe care elevii trebuie să le repete întocmai. O lecție de literatură reușită presupune înțelegerea operei literare, fără detalieri inutile în comentarea ei, utilizarea succintă a portretului biografic sau psihologic al scriitorului, trasarea subiectului operei (epice sau dramatice) sau a particularităților specifice textului liric (tip de lirism, teme lirice majore, moduri de manifestare), evidențierea locului operei studiate în contextul literaturii române sau chiar universale. Apropiati de literatură, nu doar în vederea promovării diferitelor examene sau altor probe de verificare, elevii devin conștienți de achizițiile pe care le facilitează literatura în privința esteticului și eticului, de importanța identității naționale, de valorile care trebuie apărute, răspândite și dezvoltate.

Concluzii

În cadrul procesului de învățământ, limba și literatura română este o disciplină caracterizată prin dinamism și complexitate, ocupând un loc central mai ales prin modul în care își structurează conținuturile. Disciplina conține două subdomenii: limba și literatura. Pe de o parte, limba română

este limba oficială a statului român, se identifică cu existența poporului român, pe care elevii trebuie să și-o însușească în mod corect, în vederea dezvoltării gândirii, a vieții și a sensibilității. Pe de altă parte, literatura vizează direct sensibilitatea elevilor prin cunoștințe, idei, sentimente transmise cu scopul modelării atitudinilor și comportamentelor umane.

Perechea limbă-literatură presupune atât cunoștințe despre limba română, cât și cunoștințe despre literatură și practici literare. Limba română trebuie să fie învățată din imperative sociale, economice, politice, culturale, cu scopul integrării în societate, ca parte a procesului de dezvoltare a conștiinței și de cultivare a relațiilor interumane pe diferite domenii de activitate. Literatura română oferă modele de artă literară pentru atingerea obiectivelor educativ-formative ale învățământului românesc, prin prisma sensibilizării elevilor. Astfel, se poate afirma că dependența capacităților de o anumită structură genetică preexistentă este pertinentă, în timp ce performanțele reprezintă tot ceea ce aduce benefic exersarea la nivel educativ a capacităților psihice pe care le include.

Bibliografie

1. Pamfil, A. Limba și literatura română în școală. Structuri didactice deschise. Editura „Paralela 45”, 2006. 324 p.
2. Parfene, C. (coordonator). Aspecte teoretice și experimentale în studiul literaturii în școală. Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2000. 231 p.
3. Parfene, C. Metodica studierii limbii și literaturii române în școală. Ghid teoretico-aplicativ. Polirom, 1999. 210 p.